

NIKLAS LUHMANN

COMPLEXITAT SOCIAL I OPINIÓ PÚBLICA

I

Com tants altres conceptes polítics, el concepte opinió pública també es troba sota la màgia d'una llarga tradició. El seu encuny, conservat fins avui dia, data del segle XVIII. Sens dubte, molt temps abans ja havia estat acceptat com a teoria política que el príncep tingués la seva fortalesa al bell mig del poble (1) i que hagués de respectar les opinions dels súbdits (2), i, des de sempre, la llista de les virtuts del monarca era un reflex de les esperances del poble. Així i tot, fins al segle XVIII dues diferenciacions decidien i dificultaven la formació dels conceptes, és a dir, l'antiga diferenciació entre públic i privat i la diferenciació públic/secret (3). Amb això, el "status" del concepte contrari d'allò públic era confús. Tot allò privat s'emprava com "civis" de la "res publica". Al mateix temps, però, l'essència de coses importants de la naturalesa i en la república civil també es considerava secreta, i van caldre més de dos-cents anys d'impremta per enderrocar aquesta semàntica del mot "secret". Ambdues diferenciacions no es redueixen fins al segle XVIII a una de sola, i és amb ella que sorgeix, a les últimes dècades del segle, el

concepte modern de l'opinió pública com el del sobirà "ocult" i com la força invisible (4) de la societat política. L'opinió pública queda estilitzada en forma de paradoxa, com el poder invisible de les coses visibles, i esdevé la idea concloent del sistema polític en aquesta forma semàntica. Per primera vegada es concep el resultat de la comunicació com un substantiu (5) que arriba a ser el mitjà de més comunicació. La fusió de les dues diferenciacions en una va obtenir la càrrega emfàtica del concepte, el qual, d'altra banda, corresponia a un concepte de l'individu també molt idealitzat. Per als protagonistes d'aquesta nova idea, l'opinió pública aleshores també es fa càrrec fins i tot de la censura i la practica objectivament i imparcialment, mentre que els autors més aviat conservadors s'adonen de seguida que la imparcialitat tampoc no és tanta, ja que es parteix exclusivament de la crítica i del canvi (6).

Amb aquesta discutida semàntica es va entrar dins del món dels estats moderns, de les constitucions i de la diferència entre estat i societat. Amb aquesta semàntica, i amb dures paraules, s'exigia enèrgicament llibertat de premsa (7). De complexitat, no se'n parlava pas, i són uns autors dels nostres dies els primers que arriben a considerar que també antigament el problema de la complexitat ja havia fet córrer secretament la ploma (o millor dit, la premsa d'imprimir) (8).

De fet, aquest no havia estat precisament el cas. Altrament, mai no s'hauria pogut formar un concepte emfàtic de l'opinió pública pensant en les opinions d'individus (almenys d'individus que llegien i, per tant, amb capacitat d'il·lustrar). Altrament, tampoc no s'hauria pogut adjudicar bé a l'opinió pública una mena de funció arbitral en els esdeveniments polítics. I sobretot no s'hauria pogut esperar que mai s'arribés a un consens de l'opinió pública, conforme al que persones reals pensen realment. Parlar d'"opinió pública" suggereix la idea d'un desconeixement dels problemes de la complexitat. Si ens fem la pregunta empírica de quines circumstàncies i operacions concretes formen aquesta opinió, en quins sistemes psíquics o socials es basa, el concepte es dissol immediatament en la seva manera tradicional d'entendre'l. Això no ha de significar que s'hagi de renunciar a ell. Però li cal una reconstrucció radical. Només d'aquesta manera es pot donar valor a la referència empírica i al grau de precisió de les ciències socials actuals. I només així també es poden deslligar del concepte les implicacions polítiques, que únicament són possibles d'aclarir mitjançant la seva història i avui dia no poden emprar-se ni científicament ni políticament.

II

Intento de fer una reconstrucció semblant en diversos passos, però també per exposar que, en aquests punts, unes altres opcions conduirien a resultats diferents.

1) El concepte opinió pública es referix al sistema social de la societat, no es refereix al que, segons la consciència d'algunes, de moltes o de totes les persones, es dona fàcticament en un moment determinat (9). No al·ludeix, doncs, al que persones reals pensen realment, al que observen, al que dediquen la seva atenció, ni al que poden recordar. Si s'al·ludís a això, només es podria parlar d'un caos indescriptible amb disparitats simultànies i de la impossibilitat de qualsevol coordinació, ja només pel fet de considerar la simultaneïtat d'experiències. La limitació de la referència del sistema societat (en contraposició als sistemes psíquics) sembla ser inevitable, sempre que es vulgui salvar alguna cosa de la tradició del concepte.

En l'opinió pública es tracta, per tant, d'una xarxa de comunicació sense connexió forçosa, a diferència de moltes altres formes de coneixement privat (per exemple, en l'àmbit professional, o bé a tot arreu on la "formació" encara compta). Si es llegeix, si es mira la televisió, si s'escolta la ràdio o no, tot el que hom tria, resta al criteri particular de cadascú, sense que això perjudiqui les idees sobre opinió pública. Per això tampoc no ha de sorprendre que uns efectes de la comunicació pública, aparentment perversos, es puguin considerar com pèrdues d'orientació dels individus (10).

Crear atenció esdevé més que més un problema per a aquell que vol operar en el medi de l'opinió pública (11). Atenció és la versió psíquica del "loose coupling" de l'opinió pública. Sense atenció tampoc no es pot mantenir en actiu la comunicació pública. Tanmateix, les conjectures sobre la captació d'atenció no obeeixen a regularitats psíquiques, sinó socials. No pressuposen cap coneixement de la persona (contràriament al context de la política cortesana de l'estat barroc) i, pel que fa als efectes psíquicament aconseguits, tenen la capacitat de mostrar-se com alienes a la realitat.

2) A diferència dels sistemes psíquics, la societat és un sistema social que consisteix en comunicacions i només en comunicacions. Evidentment, la comunicació només s'efectua gràcies a un acoblament estructural continu amb sistemes de consciència (12); però la permanent reproducció de comunicació a través de comunicació

(autopoiesi) s'especifica a si mateixa i queda condicionada en la seva pròpia xarxa, passi el que passi en els sistemes psíquics.

3) D'aquí que la comunicació tampoc no es pugui entendre com la "transmissió" d'un costat a un altre d'informacions, de notícies i d'elements dels sentits. L'antiga teoria de la informació ja havia anul·lat, amb el seu concepte d'informació, la metàfora de la transmissió i, en el fons, també la diferenciació entre emissor i receptor, quan definia informació com la selecció d'un repertori concordant respecte a tots dos costats (13). Així, doncs, ja hi havia d'haver un component d'informació indispensable en el costat que l'havia a rebre. És per això que la comunicació només pot ser entesa com la difusió d'informació en un sistema, com una difusió que dona impuls a informació a través d'informació i que no solament canvia la informació, sinó també la condició del medi en què la informació crea formes. Comunicació és produir una realitat emergent, justament la societat que, per la seva banda, consisteix en la permanent reproducció de comunicació a través de comunicació. D'ella poden partir els efectes d'enllaç en els sistemes de consciència individuals (14), així com irritacions passatgeres o contínues, distanciaments o rebuigs desconfiats. El que una consciència fa amb les pròpies experiències de comunicació és cosa seva i duu a una diversitat de formes indescriptible. El fet que emergeixin un seguit de comunicacions, les quals es reproduïxen per dinàmica pròpia, tan sols dona oportunitat de tornar a fer aquestes experiències una vegada i una altra; no les determina.

Aquesta autocontinuitat de la "construcció social de la realitat" ja ha estat destacada per la perspectiva social-fenomenològica (15). Compresa tant metòdicament com teorèticament, aquesta versió tanmateix continua pressuposant un "subjecte", al qual alguna cosa es presenta com un "fenomen". La pregunta: qui és aquest subjecte?, obliga a la postulació "de l'home" (en singular). Però aquí no tenim cap referència empírica. El resultat és: una descripció dels fenòmens sense declaracions sobre el seu subjecte (16). I aleshores crec que és millor passar a la teoria dels sistemes que es descriuen a ells mateixos.

4) Partint d'aquestes premisses, l'opinió pública es pot comprendre com un *medi* en què es reproduïxen i es tornen a descompondre unes formes per mitjà d'una comunicació contínua. Amb referència a Fritz Heider (17), diferenciem, doncs, entre medi i forma. Els medis consisteixen en un acoblament solt d'elements existents en massa; les formes, en la selecció d'aquests elements per a un acoblament

estricte. Les formes poden marcar un medi, i s'imposen a causa de la poca certesa de les relacions possibles per al medi. Els sons i els signes òptics en l'ús de l'idioma oral i escrit són formes dins l'àmbit de l'idioma. Amb la idea d'una "opinió pública" s'accepta, pressuposant tot això, que els estats de consciència són el medi que pot anar acoblat a determinades formes del sentit. Aquest concepte del medi, és a dir, la diferenciació entre medi i forma, ja és el que es pressuposa quan deixem de veure la comunicació com una transmissió d'informació i la considerem el processament d'informació en un medi, amb la qual cosa es formen i es tornen a desfer unes formes, i per tant canvia contínuament l'estat del medi (18).

Evidentment, això és i continua essent una ficció que cobreix les condicions reals. De fet són sistemes estructurats segons sistemes de consciència. Són el que són; fan el que fan. Però es pot parlar d'acoblament solt perquè, en relació entre ells, només estan acoblats deslligadament (19). Únicament per al sistema societat, doncs, hi ha una opinió pública com a mitjà per produir acoblaments estrictes. Tot i això, res no parla a favor de la possibilitat d'aconseguir concordançes fàctiques; però hi ha una comunicació pública que es fonamenta en aquesta ficció i que es manté en actiu a través d'ella. Amb unes altres paraules, aquest tipus especial de comunicació contempla la possibilitat d'oferir a l'opinió pública unes formes sempre noves, i en aquesta possibilitat troba la llei de la seva pròpia autopoiesi. En la base de la compacitat i de la incoordinabilitat fàctiques i autoreferencials dels sistemes de consciència, aquest tipus de comunicació pot imaginar un medi que precisament consisteix en aquest acoblament solt de quantitats immenses d'elements. I després, sense cap mena de perspectiva en els estats interns dels sistemes de consciència, pot suposar que les formes tractades com a opinions de l'opinió pública enllacen efectivament aquest medi. El que es resumeix en la unitat del concepte "opinió pública" és, doncs, medi i forma al mateix temps.

Aquest esbós de teoria radicalment modificat té unes conseqüències extenses, de les quals només cal esmentar-ne dues:

5) En relació a la tradició, aquest concepte d'opinió pública renuncia a qualsevol implicació de racionalitat, però també a qualsevol manifestació d'irracionalitats específiques en la "psicologia de les masses". Formes suficientment rígides s'imposen fàcticament en el seu medi respectiu, com ara les coses perceptibles en l'àmbit d'aire i de llum, com ara els preus en l'àmbit de diners, com les operacions s'aritmètica en l'àmbit de la quantitat. Això no és ni

racional ni irracional. De la diferència entre acoblament solt i acoblament estricte surt una força. El resultat és la "capacitat de manipulació" dependent d'una facultat específica (20). En canvi, els judicis racionals sempre són judicis d'un observador, i si es vol saber què considera per racional o per irracional, cal conèixer els seus criteris, cal observar-lo també a ell.

6) En relació al tractament habitual dels anomenats "mitjans de masses", aquí es disposa de diferent manera del concepte del medi. El medi és la mateixa opinió pública. Premsa i ràdio són els que conformen aquest medi. No "transmeten" res, marquen el medi concebut per a ells i produït al mateix temps que ells. La seva efectivitat es deu a un llarg procés d'aprenentatge en companyia d'aquest medi (21); però l'efectivitat no pot mesurar-se pel que la gent pensa realment. Només depèn de la capacitat d'acoblar i de desacoblar el medi i, així, de mantenir en actiu una comunicació determinada.

III

No són pas unes formes arbitràries, amb les quals la premsa i la ràdio exposen i refermen l'opinió pública. Més aviat han funcionat unes determinades formes de conformació. En conseqüència, la mateixa producció de formes està subjecta a limitacions que, per la seva banda, depenen del fet que la consciència individual resta inaccessible. Les formes sempre depenen de diferenciacions. D'aquí que calgui buscar diferenciacions establertes, amb què s'obtenen temes com a formes de l'opinió pública. Evidentment, també es tracta sempre de continguts: de noms, de llocs i d'esdeveniments. Però, malgrat això, també es pot diferenciar entre formes generals que produeixen formes, amb les quals treballa el continu acoblament i desacoblament, el continu enllaç i renovació de l'opinió pública. Són diferenciacions de temps, de quantitat i, en la dimensió social, de posicions conflictives.

Ja és prou sabut que premsa i ràdio sempre han d'informar de coses noves. Viuen de la discontinuïtat, dels successos del dia, però també de notícies que subratllen el valor de la novetat d'opinions, de modes i de calamitats. Això les posa en un peculiar contrast d'alt grau de repetició, el qual distingeix la vida quotidiana de la majoria. Participar en aquest món de novetats, per tant, per a l'individu és una oportunitat de fugir de la regularitat de cada dia guaitant simplement per la finestra, perquè tothom pot confiar-se que el diari el porten en

un moment determinat de cada matí i les notícies les donen cada dia a les mateixes hores. (No és tampoc cap casualitat, doncs, que la metàfora de la "finestra" estigués en voga durant el romanticisme, el primer estil cultural que s'organitzà plenament amb els escrits i amb la impremta.) En el ritme de la vida i en el ritme de les notícies és qüestió d'una organitzada diferència que depèn de no poder arribar a cap integració, cosa que no exclou que els esdeveniments puguin causar accions o, fins i tot, com Txernobil, puguin provocar pressions veritablement mancades d'orientació (perquè no són quotidianes). Rutines senceres en la producció de notícies viuen d'aquesta diferència. Si els diumenges no succeeix res, hom té l'esport. Es registren els accidents automobilístics del dia, a fi de poder-los donar eventualment. Esdeveniments centrals de la política, com ara eleccions o conferències cimera, són tractats anteriorment i posteriorment. El temps esdevé amb això reflexiu, en tant que la novetat consisteix a poder comunicar que encara no se sap en què consisteix. Com, per exemple, a l'Europa actual, el lema hàbilment escollit del 1992. I de la mateixa manera hi ha el tema per a la posterior tematització d'un tema (22).

Com a conseqüència d'aquesta estructura temporal de l'opinió pública, els seus temes no poden congelar-se. Pot haver-hi sectors temàtics (esport, notícies de borsa), en què es presenten novetats rutinàriament i, en conseqüència, guanyen un espai fix en la informació periodística (23). Els mateixos temes, però, aconsegueixen una història pròpia i fan una carrera des del seu descobriment, la seva introducció, el seu moment d'apogeu, passant per una fase d'habitució fins a l'atipament. Això es pot estudiar en la SIDA o en la mort dels boscos. Alguns temes tenen grans possibilitats de reactualització (terror, drogues) i estan formats per un seguit de successos espectaculars. Uns altres, sobretot temes reformistes, no es mantenen per ells mateixos a l'agenda del dia. De tant en tant cal concebre noms nous i objectius nous perquè tornin a ser tema de conversa. En total en resulta una imatge ben assortida, la qual, però, pot atribuir-se a un principi homogeni: a la necessitat de discontinuïtat, de moviment i de donar-hi un ritme temporani. I, per conseqüència, forma part de la destresa política adonar-se en quina fase d'una carrera temàtica cal pessigar uns temes, fer-se promoure per ells, aprofitar-los com a pedals o si és millor renunciar-hi (24). Tot això és corrent, és assumpte de la planificació estratègica dins les redaccions i no cal fer-ne més comentaris. En canvi, hi ha una segona forma productora de formes que més aviat sembla inadvertida, o en

tot cas no se li ha donat fins ara la mateixa atenció. Em refereixo a la forma de la quantitat. Aquesta forma fa una aportació en l'ordre de la dimensió material de la informació pública. Així com el temps és una forma de diferenciar l'abans del després, aquesta també és una forma bipartida del més o del menys. I com el temps, la quantitat també té la claredat de tenir tan sols aquestes dues parts. Les formes binàries no es poden complementar amb més aspectes, com potser: abans/després/millor; o bé, més/menys/útil. Les valoracions han de ser-hi introduïdes en un sentit transversal, és a dir, s'han de fonamentar fora d'aquestes formes.

Poca cosa se sap sobre la significació de quantitats exactament determinades en la vida quotidiana i sobre la manera de tractar-les. Certament, Husserl ja havia posat en dubte que la matemàtica idealitzada galileico-cartesiana satisfés les necessitats concretes del "món pràctic" (25); però només ara es comencen a fer investigacions que plantegen que la matemàtica és aliena a la vida real i que intenten d'esbrinar quina rellevància té moure's amb quantitats en la vida quotidiana i quines formes de càlcul s'hi utilitzen (26). En tot cas, la quantificació té per conseqüència una explosió d'imperatius d'acció i de decisió; palesa diferències que altrament ni es notarien. Un exemple espectacular són els preus i la seva aplicació per motivar compradors. Els moviments de reforma de l'ensenyament no s'haurien endegat sense comparacions quantitatives, i es pot dir el mateix del moviment feminista. Les dades en què s'orienta la política econòmica són quantitats agregades i, al cap i a la fi, són dades completament diferents de les que interessen a les empreses. D'altra banda, això atrau les ciències econòmiques cap als negocis i fa que la seva matematització sembli una raonable estratègia d'investigació. I precisament perquè de les simples xifres no es pot pas deduir si són bones o dolentes, si són avantatjoses o desfavorables i per a qui ho són, les dades quantitatives es presten a la vinculació amb temes i amb interessos. En aquest sentit són fidedignes.

Les diferències de temps i de xifres són bones de combinar. Les últimes estadístiques, comprovacions i còmputos cada vegada indiquen que uns valors, cursos i quotes determinats han pujat o han baixat. En la mesura que això esdevé un tema de l'opinió pública, es provoca un motiu de comentari, o bé d'accions radicals. Els "quanta" reben aleshores el tractament de fets; però naturalment només ho són sempre i en la mesura que enllacin el medi de l'opinió pública i portin en una direcció o en una altra l'autopoiesi de la comunicació pública. El complex medi/forma de l'opinió pública conforma una realitat

independent, automotora i ben diferenciada; utilitza formes específiques per a la producció de formes, i encara que li calguin acoblaments estructurals amb l'atenció disponible, és a dir, amb lectors, oients o espectadors, no li calen condicions intrínseques que arribin més enllà d'aquests sistemes. No es deixa portar per sistemes de consciència, sinó que es porta a si mateix.

Tomem a entrar en un camp prou conegut quan exemplifiquem la preferència de l'opinió pública en l'exposició de conflictes. Hi ha una forma productora de formes no solament per a les dimensions temporal i temàtica, sinó també per a la dimensió social, i és una forma igualment bipartida i d'allò més explícita. Quan es vol demostrar qui adopta una posició "a favor" i qui una "en contra", un tema s'exposa com a conflicte. Tanmateix s'admet que hi ha unes altres posicions dubtoses o intermèdies, però aquestes ja depenen de la forma del conflicte i tampoc no es presentarien si el conflicte no existís. El conflicte també queda reflectit en si mateix com una cosa que hauria d'apropar-se a una "solució". I també el paroxisme de l'opinió pública -l'evidència invisible- troba aquí una expressió particular: en l'opinió pública, els conflictes se'ls considera no desitjats, i tot just per això se'ls reproduïx preferentment.

Si en general, doncs, es pot partir del fet que el medi opinió pública queda fascinat i enllaçat per formes bipartides, les conseqüències són de gran abast. Llavors, la pregunta primordial és: com s'observa i com es descriu la unitat de la societat quan ha d'aparèixer en aquest medi (quan ha d'aparèixer com a continuïtat malgrat els canvis, com a unitat metaquantitativa -qualitativa?- i com a solidaritat que relativitza tots els conflictes). Les formes de les formes determinen què es veu i què no es veu; què es pot dir i què no es pot dir. Partint de la discontinuïtat temporal, de la quantitat massa abstracta i dels conflictes socials, la societat només sembla negativa, sembla allò que no inclouen les formes primàriament fascinants, apareix com el conjunt que no pot ser considerat com a tal, com a "puissance invisible". I potser això explica que se'ns envii a nosaltres, tan preparats, en cerca del sentit.

A més, la teoria proposada condueix a una millor comprensió del significat del temps. La teoria prescindeix totalment de considerar menys bones les coses passatgeres que les estables i també renuncia a buscar la racionalitat d'unes opinions en la seva argumentació amb formes duradores -com si es tractés d'arguments racionals invariables o de valors eterns. En lloc d'això, assenjala el significat de la temporalitat per a la diferència entre medi i forma. Si es fes

abstracció del temps, afirmar la unitat d'acoblament solt (medi) iacoblament fix (forma) seria una contradicció rotunda. La unitat de l'opinió pública i els seus temes restaria incompreensible. La unitat es produeix amb el temps, quan la capacitat d'imposar-se uns lligams es paga amb la seva dissolubilitat. Les formes tenen més poder d'imposar-se després, però precisament per això també tenen un valor a més curt termini que el medi mateix. O dit d'una altra manera: el medi es regenera peracoblament i desacoblament continuus de les formes possibles en ell, així com l'idioma es regenera per la contínua formació de frases que poc després s'obliden o que perden el seu valor informatiu. La unitat de medi i de forma (la unitat d'aquesta diferenciació) pressuposa, doncs, una memòria que pot organitzar la reutilització de formes, és a dir, que pot recordar i oblidar selectivament.

IV

Molt més que d'altres sistemes de funció, el sistema polític es fa dependent a si mateix de l'opinió pública. Per a la política, l'opinió pública és un dels sensors més importants, l'observació del qual supleix l'observació directa del medi ambient. Els temes d'opinió pública, els comunicats i comentaris de premsa i ràdio, per a la política tenen aquella rellevància evident que, amb la seva evidència, al mateix temps tapa de fet el cas donat. N'hi ha prou que surti als diaris.

En aquesta funció de l'evidència encobridora, l'opinió pública ocupa el lloc del que havia significat tradició per a les societats més antigues. Compleix la mateixa funció: oferir alguna cosa a què poder agafar-se, i fer-ho d'una manera que estalvi retrets. Però, mentre que allò que servia com a tradició incloïa una semàntica del secret concomitant, la funció encobridora de l'opinió pública queda sense esmentar. Ella mateixa esdevé "secreta" i això es compensa amb el canvi ràpid de temes i amb l'obertura per a assumptes nous.

Aquesta orientació pot aclarir-se amb l'ajut de la metàfora del mirall (27). Amb tot, ja no es tracta d'aquell mirall de virtuts en què el príncep podia reconèixer el millor de si mateix, sinó que es tracta de la possibilitat d'observar com es reflecteix el mateix observador *i uns altres* en l'opinió pública. En tot cas, al mirall no es veu un mateix, sinó tan sols la cara que un fa per al mirall, la cara que li dedica. Però no solament es veu això, sinó que per sobre de les espatlles reflectides es veuen els altres que actuen en el mateix espai

davant del mirall: unes altres persones, uns altres grups, uns altres partits polítics, unes altres versions del mateix tema.

Es vegi el que es vegi, és un detall determinat per la pròpia posició i pel propi moviment. L'efecte depèn totalment de la intransparència del mirall, és a dir, del desacoblament de tot allò que passa realment pel cap de persones reals en el moment en què hom mira el mirall. La diferenciació entre el complex medi/forma de l'opinió pública i l'encobriment de la veritable complexitat d'una gran quantitat d'antecedents de consciència és la condició perquè la política pugui orientar-se en l'opinió pública.

D'una banda, això significa que la política només es pot distingir a si mateixa en el mirall de l'opinió pública, encastada al context escollit artificialment de les pròpies possibilitats de moviment. D'altra, però, el mirall té la funció de reflectir l'observador, menys i al mateix temps més que no només l'observador. Ell també veu els competidors, les temptatives de través i les possibilitats que per a ell no, però que per als altres podrien ser atractives. El mirall de l'opinió pública possibilita, doncs, de manera semblant al sistema de preus del mercat (28), una *observació d'observadors*. Com un sistema social, el sistema polític es col·loca per tant, amb ajuda de l'opinió pública, en actitud d'*autoobservació* i de formar les corresponents estructures d'espera. L'opinió pública no es posa al servei de la producció de contactes externs, sinó al tancament autoreferencial del sistema polític, a la relació retrospectiva de la política en la política. El tancament autoreferencial es provoca, però, amb ajuda d'una disposició que permet al sistema, efectuant les pròpies operacions, diferenciar entre autoreferència i referència externa, o sigui, entre política i opinió pública, i fer-se una imatge dels límits de les pròpies possibilitats d'acció.

En el context d'una teoria del sistema polític, aquesta reforma del concepte opinió pública té una significació àmplia. De primer obliga a la renúncia sens dubte dolorosa d'expectatives de racionalitat i d'esperances d'una revitalització de la "vida" civil-republicana (29). D'altra banda, indica clarament que el sistema polític de la societat moderna no pot ser concebut per una instància central, la capacitat ("virtus") o incapacitat de la qual es pugui observar a través del poble. En lloc d'una instància central, sorgeix la contínua observació d'observadors, és a dir, el tancament autoreferencial del sistema. Correspon a ell que el codi polític ja no depengui solament de la diferenciació sobirà/súbdit (govern/governat), sinó que la banda del poder torni a estar binàriament codificada amb l'ajut de l'esquema

govern/oposició. El concepte de la democràcia cal reduir-lo a aquest nucli. Aleshores també s'entén que la idea de l'oposició política pogués desfer-se al segle XVIII de les antigues faccions cortesanes i del problema polític de la rivalitat; i exactament per a això calia el recurs de la "puissance invisible" de l'opinió pública.

La llibertat de premsa i d'opinió, amb aquestes condicions, no es pot apreciar ni com a garantia de racionalitat, ni com a condició per a una vida intel·lectual lliure. La seva contenció fa un efecte certament repressiu i perjudica molts camps de la comunicació social, fins arribar a la conducta quotidiana respecte als desconeguts, fins a l'aprenentatge a l'escola, o fins a l'ànim d'innovació intel·lectual o artístic. Això correspon -per no canviar d'exemple- a la cara exterior del mirall. La seva funció política específica consisteix, però, en transferir la forma de l'autobservació del sistema polític en el mode reflexiu d'observar observadors. Perquè només quan l'opinió pública ofereix més que un simple eco centralitzat de l'activitat política, pot desenvolupar una política que no solament es manté com identitat imposada, sinó que comença a tancar-se al nivell d'observar observadors.

NOTES

- (1) Segons Niccolò Machiavelli, p. exem. *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio* II, cap. 24, i *Principe*, cap. 20, cita a *Opere*, 7, ed. Milano 1976, pàg. 288 o 110; posteriorment, una dita francament popular.
- (2) Veure p. exem. Giovanni Botero, *Della Ragion di Stato*, 1589, cita a l'ed. Bologna 1930, pàgs. 78 i seg. (pàg. 138, també una mena de teoria "Two step flow": El príncep havia de guanyar-se de primer els "Religiosi", "lettrerati" i "virtuosi", i després, amb el seu ajut, la resta de la població); Giovanni Antonio Palazzio, *Discorso del Governo e della Ragion vera di Stato*, Venetia 1606, pàgs. 85 i seg. amb el requeriment: "concedere la libertà della lingua nella Republica" (pàg. 86)
- (3) Sobre la història dels conceptes veure Lucian Hölscher, *Öffentlichkeit und Geheimnis* (Públic i secret) -Una anàlisi històrica dels conceptes sobre la formació de l'opinió pública a les primeres èpoques de l'edat moderna, Stuttgart 1979. Tot i això, el material aquí exposat contradiu la tesi (pàg. 7) que la diferenciació públic/secret fos substituïda al segle XVIII per la diferenciació públic/privat.
- (4) Aquesta mena de formulacions típiques de l'època p. exem. en Jacques Necker, *De l'administration des finances de la France*, 1784, cita a *Oeuvres complètes*, vols 4 i 5, Paris 1821, reimpr. Aelen 1970, vol. 4, pàgs. 49 i seg.
- (5) Veure Hölscher, (3), pàgs. 105 i seg.
- (6) Comparar p. exem. amb Ernst Brandes, *Über einige bisherige Folgen der französischen Revolution in Rücksicht auf Deutschland* (Sobre algunes conseqüències de la Revolució Francesa en relació fins ara a Alemanya), Hannover 1792, pàg. 58 i 59: "L'anhel de dir res de nou incita molt. Més fàcil és lluir-se en els atacs contra constitucions, mesures i persones que no pas en defensa de les mateixes, en la qual, quan es vol procedir honradament, gairebé sempre cal reconèixer els costats febles i defectuosos..."
- (7) Dures paraules en el lema "parleu veritat entre vosaltres!" p. exem. en Carl Theodor Welcker, *La total i completa llibertat de premsa segons la seva necessitat ètica, legal i política, segons la seva conformitat amb la règia paraula alemanya i expressada segons la seva actualitat plena en la més respectuosa petició a la il·lustre Assemblea Federal d'Alemanya*, Freiburg 1830. Per al mateix èmfasi en un altre context comparar amb Johann Paul Anselm von Feuerbach, *Betrachtungen über die Öffentlichkeit und Mündlichkeit der Gerechtigkeitspflege* (Consideracions sobre la publicitat i el caràcter oral de l'administració de Justícia), Giessen 1821.
- (8) Segons Harlan Wilson, *Complexity as a Theoretical Problem: Wider Perspectives in Political Theory*, a Todd R. La Porte, *Organized Social Complexity: Challenge to Politics and Policy*, Princeton N.J., pàgs. 281-331
- (9) Normalment se suposa el contrari, encara que s'hagi renunciat a les antigues idealitzacions. P. exem. en el text al seu temps prestigiós de V.O. Key, *Public Opinion and American Democracy*, Nova York 1961, pàg. 14: " 'Public opinion' in this discussion may simply be taken to mean those opinions held by private persons, which governments find it prudent to heed".
- (10) Només cal veure Elisabeth Noelle-Neumann/Heinz Maier-Leibnitz, *Zweifel am Verstand: Das Irrationale als die neue Moral* (Dubtes en l'enteniment. L'irracional com a nova moral), Zürich 1987.
- (11) Sobre aquestes regles de l'atenció, Niklas Luhmann, *Öffentliche Meinung - Politische Planung* (Opinió pública - Planificació política), Opladen 1971, pàgs. 9-16-34
- (12) Comparar amb Niklas Luhmann, *Wie ist Bewusstsein an Kommunikation beteiligt?* (Com participa la consciència en la comunicació?), en Hans Ulrich Gumbrecht/Karl Ludwig Pfeiffer, *Materialität der Kommunikation*, Frankfurt 1988, pàgs. 884-905.
- (13) Comparar amb Klaus Kornwachs/Walter von Lucadou, *Komplexe Systeme*, en Klaus Kornwachs, *Offenheit-Zeitlichkeit-Komplexität: Zur Theorie der Offenen Systeme* (Obertura- Temporalitat- Complexitat: Sobre la teoria dels sistemes oberts), Frankfurt 1984, pàgs. 110-165
- (14) Hi insisteixen p. exem. en connexió a la teoria dels "speech acts" (Searle) Terry Winograd/Femando Flores, *Understanding Computers and Cognition: A New Foundation for Design*, Reading Mass. 1987, pàgs. 58-76.
- (15) Per a l'aplicació en les investigacions sobre mitjans de masses comparar amb Enric Saperas, *Los efectos cognitivos de la comunicación de masas: Las recientes investigaciones en torno de la comunicación de masas, 1970-1986*, Barcelona 1987, pàgs. 142 i seg.
- (16) Un defensor típic d'aquesta posició és Achille Ardigò, *Crisi di Governabilità e mondi vitali*, Bologna 1980.
- (17) Veure Fritz Heider, *Ding und Medium* (Ens i medi), Simposi I-1926- pàgs. 109-157. Comparar també amb Karl E. Weick, *Der Prozess des Organisierens*, trad. alem., (El procés d'organitzar), Frankfurt 1985, pàssim, sobretot pàgs. 271 i seg.
- (18) Veure també (certament, amb un altre concepte del mitjà) Kornwachs/von Lucadou, (13), pàg. 20: "El desplegament de la informació s'ha d'entendre d'una manera semblant al principi de Huygens, és a dir, la propietat del portador físic de ser un "canal" es propaga... Cada pas és aleshores receptor i emissor al mateix temps. Simultàniament s'afegeix a aquest procés de propagació la qualitat de canviar el mateix mitjà que el sosté".

- (19) Es recorda més d'una vegada que això és inevitable perquè són *al mateix temps* actius i, per tant, no poden ser coordinats ni casualment ni comunicativament, cosa que pressuposaria una coordinació durant llargues seqüències.
- (20) "Public opinion has become so mighty a regulator of conduct, not because it has grown wiser, but because of the greater ease of ascertaining, focusing and directing it", opina Edward A. Ross, *Sin and Society: An Analysis of Latter-Day Iniquity*, Boston 1907, pàg. 25, en un intent esforçat, malgrat les valoracions negatives, de dirigir fins i tot aquesta opinió pública.
- (21) Un procés d'aprenentatge que, d'altra banda, ja comença a les primeres dècades després d'inventar-se la impremta, és a dir, al segle XV, molt abans de la invenció del concepte opinió pública. Detalls al respecte, Michael Giesecke, *Der Buchdruck in der frühen Neuzeit: Eine historische Fallstudie über die Durchsetzung neuer Informations- und Kommunikationstechnologien* (La impremta als primers temps de l'edat moderna: Un assaig històric sobre noves tecnologies d'informació i de comunicació que s'han imposat), Habilitationsschrift Bielefeld 1988. (N. del D. En aquest apartat cal tenir present la diferenciació entre els termes i els conceptes "medi" i "mitjà" que hi ha en llengua catalana).
- (22) Sobre això, Paula B. Johnson/David O. Sears, *Black Invisibility, the Press and the Los Angeles Riot*, *American Journal of Sociology* 76 (1971), pàgs. 698-721.
- (23) De segur, no és cap casualitat que aquests siguin uns sectors que cal quantificar, a fi que qüestions noves puguin aparèixer com a noves.
- (24) Antigues consideracions de la investigació dels mitjans de masses. Sobre una demanda resultant per a conclusions definitives (demand for closure), veure p. exem. Gordon W. Allport/Janet M. Faden, *The Psychology of Newspapers: Five Tentative Laws*, *Public Opinion Quarterly* 4 (1940), pàgs. 687-703.
- (25) Comparar amb Edmund Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendental-Phänomenologie* (La crisi de les ciències europees i la fenomenologia transcendent), Husserliana, vol. 3, Den Haag 1954.
- (26) Veure Jean Lave, *The Values of Quantification*, en John Law, *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge*, London 1986, pàgs. 88-111.
- (27) La mateixa metàfora, emprada en el mercat intel·ligible per a l'observador, en Harrison C. White, *Where Do Markets Come From*, *American Journal of Sociology* 87 (1981), pàgs. 517-547.
- (28) Veure Dirk Baecker, *Information und Risiko in der Marktwirtschaft* (Informació i risc en l'economia de mercat), Frankfurt 1988.
- (29) Actualment d'allò més discutida com una de les moltes esperances en va. Comparar simplement amb John G.A. Pocock, *The Machiavellian Moment: Florentine Political thought and the Atlantic Political Tradition*, Princeton 1975; Alasdair McIntyre, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, London 1981.